

УДК 582.32:502.7 (477)

Климишин О.С., Савицька А.Г.

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ І СУЧАСНА СТРУКТУРА БРІОЛОГІЧНОГО ГЕРБАРІЮ ДЕРЖАВНОГО ПРИРОДОЗНАВЧОГО МУЗЕЮ НАН УКРАЇНИ

Розглянуто історію створення та формування бріологічного гербарію Державного природознавчого музею НАН України. Наведено колекторів та вчених-ботаніків, що формували основний науковий фонд бріологічного гербарію, серед яких А.С. Лазаренко, К.О. Улична, В.М. Мельничук, М.П. Слободян та інші. Дано перелік зразків мохоподібних, що внесені до Червоної книги України. Описані рідкісні зразки (серед них дублети та ексікати) з територій інших країн, а також зразки, що датуються кінцем 19 сторіччя.

Ключові слова: бріологічний гербарій, мохоподібні, Червона книга України, Державний природознавчий музей.

Бріологічний гербарій Державного природознавчого музею НАН України (далі ДПМ) почав формуватися наприкінці 1940-х рр. минулого століття. Його започаткування і становлення пов'язані з ім'ям визначного бріолога член-кор. АН УРСР, проф. Андрія Созонтовича Лазаренка, який з 1946 р. почав працювати у ботанічному відділі Науково-природознавчого музею АН УРСР у Львові під керівництвом проф. Т.Ф. Вільчинського, а у 1949 р. його очолив. Разом із ним у ці часи в музеї працювала плеяда відомих ботаніків – Є.Г. Іваницький, Й.Й. Мондальський, В.Л. Тимракевич, П.Й. Контни, М.Г. Попов, С.О. Гребінський, В.Г. Хржановський, Г.В. Козій, К.А. Малиновський, М.П. Слободян, частина з яких (Й.Й. Мондальський, В.Л. Тимракевич) виїхала до Польщі. У 1949 р. відділ ботаніки поповнили А.М. Лазебна, М. Любович, Р.А. Бейліс-Вирова.

У 1951 р. цей відділ на правах окремої структурної одиниці увійшов до складу Інституту агробіології Львівського філіалу АН УРСР, а у 1954 р. відділ ботаніки повернувся до складу музею. Крім А.С. Лазаренка, у ньому на той час працювали К.А. Малиновський, В.М. Мельничук і К.О. Улична.

Після ліквідації у 1956 р. Управління Президії Львівського філіалу АН УРСР музей було виділено в окрему науково-дослідну установу зі своїм балансом. Йому надали 33 штатних одиниці, що об'єднувалися у 4 відділи: ботаніки, зоології, палеонтології і експозиції (3 доктори і 6 кандидатів наук). У 1957 р. у відділі ботаніки працювали 5 чоловік (4 науковці і 1 аспірант – майбутній завідувач кафедри ботаніки львівського університету Г.Я. Єрмаченко). У цьому ж році А.С. Лазаренка було обрано членом-кореспондентом АН УРСР, а польові дослідження отримали новий поштовх – Постановою Президії АН УРСР № 10 § 177 від 15.02.57 р. на базі музею було утворено високогірний біологічний стаціонар. Це сприяло залученню до роботи нової хвилі дослідників-ботаніків – Коліщука В.Г., Вайнагія І.В., Коваленка А.П., Пашук Х.Т., Фотинюка М.І., М.А. Голубця, Й.М. Берка, М.І. Бедея, С.М. Стойка, О.Т. Демківа, частина з яких також збагачували своїми зборами бріологічний гербарій [13].

Основою бріологічного гербарію послужили особисті матеріали А.С. Лазаренка, зібрані ним та іншими колекторами у передвоєнні роки на теренах східн [11]. їх регіонів України, в Білорусі, на Кавказі, в Середній Азії та Далекому Сході Росії . Найбільш інтенсивно гербарій поповнювався в 1947-54 рр., коли було організовано низку бріологічних експедицій в Українські Карпати (А.С. Лазаренко, М.П. Слободян, К.О. Улична), на Волинське Полісся (В.М. Мельничук), в Крим (В.М. Мельничук). У 1960-63 рр. величезний бріологічний матеріал було зібрано К.О. Уличною з Буковини під час геоботанічного обстеження Українських Карпат, а пізніше територій Передкарпаття та Поділля. Пізніше переважно на матеріалах цього ж гербарію В.М. Мельничуком було видано "Определитель листовных мхов средней полосы и юга Европейской части СССР" у 1970 [16].

У цей період гербарій виконав роль документальної бази для підготовки декількох кандидатських дисертацій: М.П. Слободяна "Лиственные мхи Советских Карпат" [17], В.М. Мельничука "Лиственные мхи Западной Волыни" [15], К.О. Уличної "Анализ бриофлоры Черновицкой области" [18]; низки наукових статей, а також фундаментальної праці А.С. Лазаренка "Определитель листовных мхов Украины" [14]. На цей же період (1958-63 рр.) припадає робота львівських бріологів (А.С. Лазаренко, В.М. Мельничук, К.О. Улична) над "Флорою мохів УРСР" [1-3]. Було підготовлено перший варіант рукопису по акрокарпних мохах. Однак, у зв'язку з реорганізацією та зміною напряму наукових робіт відділу, ці матеріали були передані для завершення Г.Ф. Бачуриній до Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного АН УРСР в Київ.

У 1963-64 рр. гербарій було передано до Львівського науково-природознавчого музею, що саме в цей час переходив з академії у підпорядкування Міністерства культури УРСР, і з того часу бріологічний гербарій став складовою частиною його ботанічних фондів. На жаль, у період перебування музею у віданні Міністерства культури робота в гербарії за відсутності фахових спеціалістів не велася і лише з поверненням Державного природознавчого музею у 1969 р. у відання АН УРСР робота в бріологічному гербарії відновилася. У 1970 р. гербарій поповнився значними колекціями М.П. Слободяна з різних регіонів України. Гербарій було впорядковано за системою Бротеруса-Фляйшера, і тоді він уже налічував понад 10 тис. зразків.

У наш час бріологічний гербарій (мохоподібні), поряд із колекціями водоростей, грибів і лишайників, входить до складу розділу музею "Гербарій безсудинних рослин", що, у свою чергу, належить до ботанічного фонду музейного зібрання. Загалом, станом на 1.01.2018 р., він нараховує 25070 зразків мохоподібних основного фонду (3,9 тис. – науково-допоміжного фонду), які включають 3 структурні підрозділи: сфагнові мохи (329 зразків основного фонду), печіночники (1946 зразків основного фонду) і листяні мохи (22795 зразків основного фонду). Колекційні зразки бріологічного гербарію основного фонду музею більш-менш повністю представляють видовий склад цієї групи рослин не лише України, але й Кавказу, Алтаю і Далекого Сходу. Його включено до "Індексу бріологічних гербаріїв світу" (*Bryophytorum Bibliotheca*, 1976) [12]. З 1971 р. було розпочато впорядкування бріологічного гербарію, його інвентаризація і критичне наукове опрацювання. Вагому роль у цьому процесі відіграли його науковий куратор К.О. Улична і його багаторічний зберігач Т.Г. Кулик. Ця робота була завершена підготовкою і випуском

низки спеціальних публікацій, серед яких "Каталог музейних фондів" [5], що включає печіночники, "Каталог музейних фондів" [6], який вміщує 11 родин листяних мохів, та інші [4, 7-10]. У 2016 р. розпочалась робота зі створення бази даних бріологічного гербарію.

Особливу цінність представляють зразки червонокнижних видів, які значно доповнюють картину вивчення та поширення рідкісних видів мохів та печіночників. До Червоної книги України належать 46 видів мохоподібних, з них 8 печіночників та 38 мохів [19]. У бріологічному гербарії музею зберігаються 181 зразок 32 видів: 117 зразків з території України, решта – з території інших країн.

Найбільша частина зразків мохів та печіночників червонокнижних видів бріологічного гербарію зібрана А.С. Лазаренком, В.М. Мельничуком та К.О. Уличною. Серед колекторів знаходимо М.П. Слободяна, Ф. Левіну, О.Т. Кузяріна, О. Мриц та інших.

Рідкісна бріофлора найкраще вивчена у Карпатському регіоні. Мохоподібні ЧКУ Криму присутні у зборах В.М. Мельничука.

Таблиця

**Зразки мохоподібних Червоної книги України бріологічного гербарію
ДПМ НАН України**

Назва виду	Поширення вказане у ЧКУ	Гербарій ДПМ НАН України
<i>Haplomitrium hookeri</i> (Sm.) Nees ***	Ів	46 Івано-Франківська обл., Надвірнянський р-н, Черногора, ок. оз. Несамовите, 1780 м, 12.06.1964. 47 Івано-Франківська обл., Надвірнянський р-н, Черногора, сідловина Брескул-Пожижевська, 1500 м, 15.06.1964
<i>Pleurocladula albescens</i> (Hook.) Grolle **	Ів	467 Черногора, сідловини Шпиці, Вел. Кізли, 468 Черногора, сідловини Шпиці, Вел. Кізли, 469 Черногора, сідловини Шпиці, Вел. Кізли, 470 Черногора, сідловини Шпиці, Вел. Кізли, 705 Івано-Франківська обл., Надвірнянський р-н, хр. Черногора, між оз. Несамовите і Шпицями
<i>Frullania jackii</i> Gottsche **	Зк	1396 Закарпатська обл., Рахівський р-н, с. Костилівка, потік Білий, 22.07.1969
<i>Cololejeunea rossettiana</i> (C.Massal.) Schiffn. **	Зк, Хм, Кр	465 Закарпатська обл., Уголька, скеля "Молочна", 04.08.1962, 1364 Бахчисарай, на скелях, 26.10.1964
<i>Sphagnum tenellum</i> (Brid.) Pers. ex Brid. *	Жт, Зк	189 (molluskum) Івано-Франківська обл., Долинський р-н, с. Струтин, 25.09.1959 Трибун, Улична К.
<i>Campylostelium saxicola</i> (F. Weber et D. Mohr) Bruch et Schimp. **	Лв, Ів, Чц	6117 Львівська обл., Сколівський р-н, с. Тишивниця, 28.09.1956, Улична К. 6118 Львівська обл., Сколівський р-н, с. Ямельниця, ур. Парнища, 30.06.1971, Улична К.О. 6119 Івано-Франківська обл., хр. Черногора, котловина між Пожижевською та Брескулом, 20.08.1959 Улична К. 6120 Івано-Франківська обл., Надвірнянський р-н, Черногора, Цибульник, 29.08.1960 Улична К. 6121 Івано-Франківська обл., Надвірнянський р-н, Черногора, верхів'я р. Прут, 14.07.1971, Улична К.

		6122 Чернівецька обл., Вижницький р-н., с. Лопушна, р. Серет, 14.07.1952 Улична К.
		6123 Чернівецька обл., Вижницький р-н., с. Шепіт, 13.07.1953. Улична К.
<i>Fissidens rufulus</i> Bruch et Schimp. **	Лв, Ів, Чц	4211 Чернівецька обл., Путильський р-н, с. Яблониця, р. Черемош, 04.07. 1952 Улична К. 4212 Чернівецька обл., Путильський р-н, с. Яблониця, р. Черемош, 12.08. 1953 Улична К.
<i>Saelania glaucescens</i> (Hedw.) Broth. **	Ів, Зк, Кр	4519 Закарпатська обл. Рахівський р-н, Мармароський масив г. Ненеска, Улична 26.07.1961 7560 Івано-Франківська обл., Верховинський р-н, Чивчинські гори, г. Чивчин, на скелях Малиновський, Улична. 21.07. 1961 4520 Івано-Франківська обл., Надвірнянський р-н, Черногора, г. Брескул, зх. схил, Улична К., 23.08.1959
<i>Dicranodontium asperulum</i> (Mitt.) Broth. **	Ів	1459 Івано-Франківська обл., Яремчанський р-н, с. Яремче, 10.8. 1958, Лазаренко А, Улична К. 1460 Івано-Франківська обл, на південь від Микуличина 02.09.1966, Мельничук В.
<i>Tayloria lingulata</i> (Dicks.) Lindb. **	Ів	9716 Івано-Франківська обл. Надвірнянський р-н, хр. Черногора, г. Говерла і г. Брескул, 19.08. 1960, Улична К. 22615 Івано-Франківська обл., хр. Черногора, окол. оз. Несамовите, 2.10.1964. Улична К.
<i>Meesia uliginosa</i> Hedw. *	Ів, Зк, Вн	11668 Закарпатська обл., Рахівський р-н, г. Петрос, 1900 м, пн схил, 09.09.1954 Лазаренко А. 11664 Івано-Франківська обл., Верховинський р-н, Чивчинські гори, г. Чивчин, , 21.7.1961, Малиновські, Улична К. 11665 Івано-Франківська обл., Верховинський р-н , Чивчинські гори, Мокринів камінь, Улична К. 11666 Івано-Франківська обл., Верховинський р-н, Чивчинські гори, г. Гнатеса, 18.7.1961, Улична К. 11662 Черногора, Пожижевська, 140 м н.р.м., пн схил, 13.6.1964, Улична К. 11663 Івано-Франківська обл., Яремчанський р-н, Пожижевська, 1400 м н.р.м., пн схил, 11.8.1960, Улична К.
<i>Meesia longiseta</i> Hedw. ****	Кв, Вн	11659 Вульки
<i>Meesia triquetra</i> (L. ex Jolycl.) Ångstr. ***	Вл, Рв, Жт, Кв, Лв, Ів, Вн	21875 51°31'1", 23°56'18,6", сх. 158 м. Волинська обл., Шацький р-н, 1,5 км на пд. від с. Мельники. Поблизу пн.-сх. берега оз. Озерце, 21.06.2011, Кузярін О.
<i>Pseudobryum cinclidioides</i> (Huebener) T. J. Kop. (Mnium cinclidioides) Huebener **	Жт, Чн, Ів, Зк	Івано-Франківська обл., Черногора, Цибульник, 1300 м н.р.м., 11.08.1960, Улична К.
<i>Hookeria lucens</i> (Hedw.) Sm. **	Лв, Ів, Зк	17308 Івано-Франківська обл., г. Гомул, 1300 м н.р.м., 26.08.1960, Улична К. 17309 Івано-Франківська обл., Яремчанський р-н, г. Гомул, 11.6.1964, Улична К. 17306 Львівська обл., Сколе 1930, Мриц О. 17307 Івано-Франківська обл., Яремчанський р-н, Черногора пн. схил г. Гомул, 1300 м н.р.м., 24.8.1960 Улична К.

<i>Anacamptodon splachnoides</i> (Froel. ex Brid.) Brid. *	Лв, Ів, Зк, Чц	6147 Закарпатська обл., Рахівський р-н, с. Кваси, 08.08.1957, Улична К. 6148 Івано-Франківська обл., Долинський р-н, с. Бубнище, 10.07.1957, Улична К. 6149 25.08.1968, Мельничук В. 6150 Чернівецька обл., Вижницький р-н., підніжжя Магури, 15.07.1953, Улична К. 6151 Чернівецька обл., Вижницький р-н., с. Рівне, 26.08.1953, Улична К. 6152 Львівська обл., Сколівський р-н, с. Ямельниця, ур. Парнища, 30.06.1971, Улична К.
<i>Pseudocalliergon lycopodioides</i> (Brid.) Hedenäs (<i>Drepanocladus lycopodioides</i> (Brid.) Warnst.) *	Вл, Рв, Жт, Кв, Лв, Ів	13806 Волинська обл., с. Любимець, 06.09.1952, Мельничук В. 13807 Волинська обл., Ковельський р-н, с. Білин, 07.09.1952, Мельничук В. 13808 Волинська обл., Любомльський р-н, 19.10.1966, Мельничук В. 13809 Львівська обл., Глинянський р-н, с. Полоничі, 27.06.1954, Мельничук В. 13810 Львівська обл., Глинянський р-н, с. Полоничі, 27.06.1954, Мельничук В.
<i>Ptychodium plicatum</i> (Schleich. ex F. Weber et D. Mohr) Schimp., (<i>Lescuraea plicata</i> (F. Weber et D. Mohr) Broth.) **	Ів	17747 Закарпатська обл., Рахівський р-н, г. Петрос, 2000 м н.р.м., 04.06.1948, Мельничук В. 17748 Закарпатська обл., Рахівський р-н, г. Близниця, 1800 м н.р.м., 31.05.1948, Мельничук В. 17749 Закарпатська обл., Рахівський р-н, г. Петрос, 2000 м н.р.м., 04.06.1948, Мельничук В. 17750 Івано-Франківська обл., Надвірнянський р-н, берег о. Несамовите, 08.08.1959, Лазаренко А.
<i>Orthothecium rufescens</i> (Dicks. ex Brid.) Schimp. ** <i>Plagiothecium neckeroides</i> Schimp. **	Ів Ів, Зк	22425 Івано-Франківська обл., с. Чивчини, Улична, 1961 5267 Івано-Франківська обл., с. Мокринів Камінь, Улична, 1961 22622 Чорногора, Малі Кізли, пн-зх схил, Улична 18.9 1962, et 1974 Улична 16037 Закарпатська обл., Рахівський р-н, г. Близниця, 1300 м н.р.м., 20.7.1948, Мельничук В. 16038 Мармароські гори, Петрос 1600 м н.р.м., 11.6.1947, Мельничук В. 16039 Мармароські гори, 1600 м н.р.м., Піп Іван, 22.7.1947, Мельничук В. 16040/1 схили Ігровця, потік Кузьминець, 780 м н.р.м., 6.6.1967, Слободян М. 16040/2 схили Ігровця, Солотвинський перевал, 06.06.1967, Мельничук В. 16041 сх. схили Сивулі, 1460 м н.р.м., 1967, Мельничук В. 16042 1300 м н.р.м., травень 1951 р., Мельничук В. 16043 Чорногора, 1600 м н.р. м., 16.08.1969, Мельничук В.
<i>Pseudocalliergon trifarium</i> (F. Weber et D. Mohr) Loeske (<i>Calliergon trifarium</i> (F. Weber et D. Mohr) Kindb.) ***	Вл, Рв, Кв, Лв	13255 Волинська обл., Любинець, 06.09.1952, Мельничук В.

<i>Scorpidium scorpioides</i> (Hedw.) Limpr. *	Вл, Рв, Лв	13257 Львівська обл., с. Дубляни, 1954 р. 1462 Волинська обл., с. Любинець, 06.09.1952, Мельничук В. 14063 Львівська обл., Жовківський р-н, с. Гряда, 14.07.1952, Мельничук В. 14064 сучасна територія Радехівського р-ну Львівської обл., с. Радванці, 27.05.1911, Жмуда А. 14065 Львівська обл., Золочівський р-н., с. Верховуж, 1969, Мельничук В. 14079, Волинська обл., Любомильський р-н, пн. від с. Мельники, на болоті, 19.10.1966, Мельничук В. 21895 Волинська обл., Шацький р-н, пн.-сх. околиці с. Пулемець, берег оз. Пулемецьке, 2012, Кузярін О. 21896 Волинська обл., Шацький р-н, окол. с. Світязь, сх. берег оз. Світязьке, оп. № 2, 3, 2012, Кузярін О.
<i>Palamocladium euchloron</i> (Müll. Hal.) Wijk et Margad. (<i>Pleuropus euchloron</i> (Müll. Hal.) Broth.) **	Крим	15676 Крим, 1969, Мельничук В. 15677 Крим, 1969, Мельничук В. 15679 Крим, 29.1966, Мельничук В. 16680 Крим, 13.10.1968, Мельничук В. 15681 Крим, Бахчисарайський р-н, 1.10.1969, Мельничук В. 15682 Крим, Бахчисарайський р-н, 1969, Мельничук В. 15683 Крим, Бахчисарайський р-н, окол. с. Машиного, 30.09.1969, Мельничук В. 15684 Крим, на скелях, Мельничук В.
<i>Conardia compacta</i> (Drumm. ex Müll. Hal.) H. Rob. (<i>Amblystegium compactum</i> (Müll. Hal.) Austin) **	Чц, Чк.	12984 Черкаська обл., м. Кам'янка, 1957, Лазаренко А., Улична К. 12985 Черкаська обл., м. Кам'янка, 1961, Мельничук В. 12983 Кіровоградська обл., 1950, Мельничук В. 12983\2 Кіровоградська обл., р. Тясминь, 1950, Мельничук В. 12981 Чернівецька обл., Хотин, 1952, Улична К. 12982 Чернівецька обл., Хотин, 1953, Улична К.О.
<i>Helodium blandowii</i> (F. Weber et D. Mohr) Warnst. (<i>Thuidium lanatum</i> (Ström ex Brid.) I. Hagen) *	Вл, Рв, Кв, Чн, Кд	12634 Рівненська обл., с. Клесів, 16.08.1948, Мельничук В. 17968 Львівська обл., м. Львів, пн.-сх. ок. смт. Рудно, Білогорське торфовище, 17.06.1999, Кузярін О. 18868 Львівська обл., м. Львів, ок. Білогорщі, 25.04.2008, Кузярін О. 18213 Львівська обл., Пустомитівський р-н, пн.-зх. ок. Білогорщі, 07.7.2001, Кузярін О.
<i>Tortella fragilis</i> (Hook. et Wilson) Limpr. **	Крим	8919 Закарпатська обл., пот. Білий, 22.07.1969 р., Мельничук В. 8920 Крим, схил Ай-Петрі, 29.09.1969, Мельничук В. 8921 Крим 900 м н.р.м., 19.10.1968, Мельничук В. 8922 Крим, на пн. схилах скель на пд. сх. від Судака, 600-700 м н.р.м., 13.10.1968, Мельничук В. 8923 Крим, Бахчисарайський р-н, с. Соколине, 26.09.1969, Мельничук В. 8934 Крим, пд. сх. від с. Соколиного, Бахчисарайський р-н., 01.10.1969, Мельничук В. 8935 Надвірнянський р-н, 06.08.1968, Мельничук В. 8936 Мельничук В. 8937/1 Крим, 13.10.1968, Мельничук В. 8937/2 Крим, Судак, 13.10.1968, Мельничук В. 8938 700 м н.р.м., 29.09.1968, Мельничук В.
<i>Paludella squarrosa</i>	Вл, Рв, Кв,	11669 Волинська обл., Камінь-Каширський р-н, с. Гута

(Hedw.) Brid. ***	Льв, Вн	Кам'янська, 25.09.1954, Мельничук В. 21363 Волинська обл., Шацький р-н, 1,5 км на пд. від с. Мельники ур. Став, пн.-сх. берег оз. Озерце, 12.06.2011, Кузярін О.
<i>Timmia megapolitana</i> Hedw. (polytrichoides) Brid. ***	Чн., Вн	11652 Івано-Франківська обл., Чивчини, Мокринів Камінь, 15.07.1961, Улична К. 11653 Чернігівська обл., Козелецький, болото Видра, 27.08.1930, Левіна Ф.
<i>Tortula randii</i> (Kenn.) R.H.Zander (<i>Desmatodon randii</i> (Kenn.) Laz.) **	Чн, Чк, Пл.	22406 Київська обл., Яготинський р-н, с. Згурівка, 15.08.1982, Матасов, Улична К. 7841 Кам'янецький р-н, Черкаська обл., пн. схил до р. Тясмин, 25.07.1926, Лазаренко А. 7842 Кам'янецький р-н, Черкаська обл., р. Тясмин, 1927, Лазаренко А. 7843 Кам'янецький р-н, Черкаська обл., р. Тясмин, 10.06.1930, Улична К. 7844 Кам'янецький р-н, Черкаська обл., р. Тясмин, 20.08.1957, Лазаренко А., Улична К.О. 7845 Кам'янецький р-н, Черкаська обл., р. Тясмин, 08.08.1950, Слободян М. 7846 Кам'янецький р-н, Черкаська обл., р. Тясмин, 26.09.1960, Мельничук В., Улична К. 7851 Кам'янецький р-н, Черкаська обл., 08.08.1950, Мельничук В., Улична К.

Природоохоронний статус виду згідно ЧКУ:

**** - зниклий *** - зникаючий ** - рідкісний * - вразливий.

Та частина зразків ЧКУ, що зібрані на території України вноситься до вебресурсу ДПМ "Центр даних з біорізноманіття "Біорізноманіття України" [20]. Повна інформація з гербарної етикетки (інвентарний номер зразка, місцезнаходження, території, дата збору та визначення тощо) вноситься у розділ "колекції".

Деякі зразки мохів Червоної книги України з інших країн, яких близько 60, мають не лише наукове значення документації присутності виду на конкретній території у певний час, а й можуть виступати також як цінні з точки зору історії бріологічних досліджень музейні експонати. Серед зразків мохів, що занесені до Червоної книги, 23 були зібрані до другої половини 20-го ст. Значними є отримані ймовірно по обміну, що датуються 1876-1900 рр.

Scapania compacta – Швеція, м. Хьостведа, 1876 р., зібране шведським колектором рослин С.О. Хамнстрьомом (1816-1886); *Pleurocladula albescens* зразок із Норвегії, провінції Сьор-Трьонделаг, зібраний у 1882 р. Секстусом Отто Ліндбергом (1835-1889), що був відомим бріологом 19 ст., викладав в університеті Хельсінкі (рисунок).

У гербарії зберігається також зразок *Paludella squarrosa* зібраний 1890 р. у Фінляндії ботаніком Харальдом Ліндбергом (1871-1963) (сином С.О. Ліндберга), що займався таксономією та систематикою рослин

Також наявні 2 зразки рідкісних для України видів, що датуються вичнем 19 ст. з території Росії. Це зразки *Timmia megapolitana* 1889 р. та *Paludella squarrosa* 1890 р. зібрані на території, що у той час належала до Тульської губернії, В.Я. Цінгером

(1836-1907) – російським математиком, який також був знаний як ботанік, був автором наукових робіт із систематики рослин.

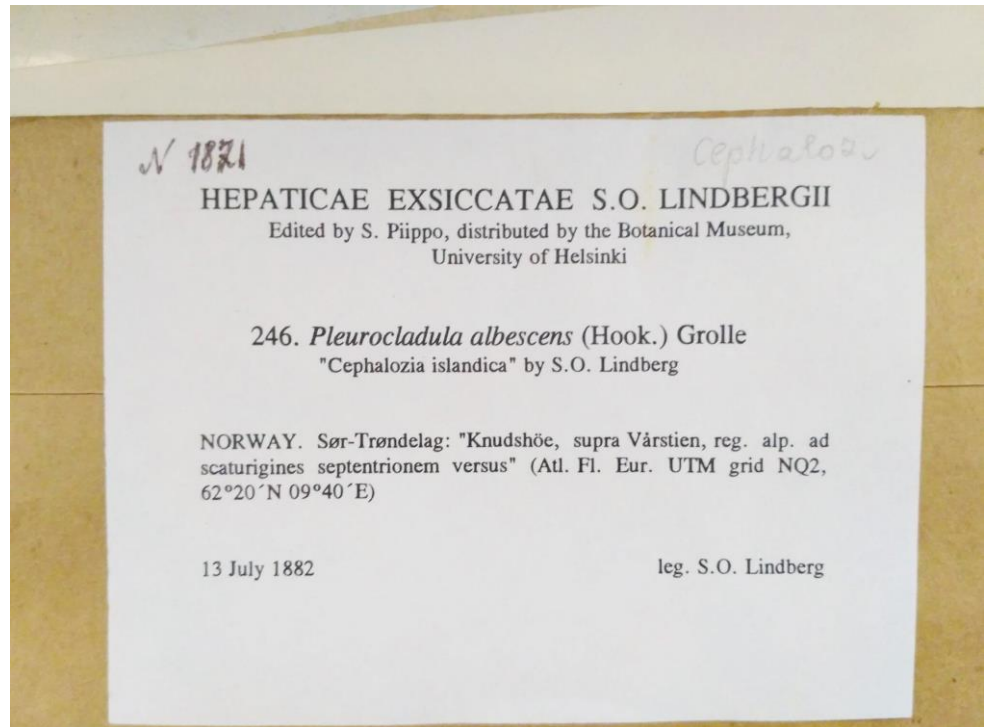

Рис. Ексикат *Pleurocladula albescens* (Hook.) Grolle С.О. Ліндберга.

Серед колекторів та бріологів також знаходимо відомих вчених України та інших країн. Зразки мохів Червоної книги, що датуються першою половиною 20 ст., були зібрані на території Росії (Краснодарський край, Приморський край) та Казахстану А.С. Лазаренком та А.Н. Окснером – відомим українським ботаніком та ліхенологом. У гербарії ДПМ зберігаються також зразки мохоподібних ЧКУ, що були зібрані та визначені польськими вченими. Так, *Scorpidium scorpioides* та *Orthothecium rufescens* зібрані польським дослідником рослинності Тагр А. Жмудою у 1911 та 1912 рр. З території Польщі (м. Ольштин) є знахідка *Timmia megapolitana* загербаризована ботаніком та географом проф. Антоні Реманом. У 50 рр. В.М. Мельничуком було здійснено ряд експедицій на Алтай та в Казахстан, звідки науковець привіз у гербарій ДПМ зразки *Saelania glaucescens* та *Tortella fragilis*. У гербарії зберігаються зразки російських бріологів: З.Н. Смірної, А.Л. Абрамової, Д.П. Мещерякова, В. Васильєва, Р.Н. Шлякова, О.А. Белкіна, А.Ю. Лихачова, М.С. Боч, Л.В. Бардунова. Також присутні зразки з Франції (*Fissidens fontanus* (Bach.Pyl.) Steud) та Фінляндії (*Sphagnum wulfianum* Girg., *Scorpidium scorpioides*).

Серед нових знахідок видів, місцезнаходження яких не наводиться у Червоній книзі, слід відзначити *Helodium blandowii* із околиць Львова (Білогорща), зібрані

О.Т. Кузяріним. Рідкісний вид *Tortella fragilis* в ЧКУ згадується як кримський вид. У гербарії, окрім зразків цього виду із Криму, а саме схили г. Ай-Петрі, околиці Судака, околиці с. Соколиного Бахчисарайського р-ну, зберігаються зразки, зібрані В.М. Мельничуком у Закарпатській та Івано-Франківській обл. Для єдиного виду із статусом "зниклий" – *Meesia longiseta* у Червоні книзі наводиться збори цього болотного виду на території Лівобережного Полісся та в Правобережного Лісостепу. У гербарії музею зберігається зразок цього виду із Львівської області. На жаль, етикетка заповнена не повністю, проте зазначене місце збору – околиці Львова (Вульки).

Деяку частину гербарію становлять ексикати і дублетні зразки, що надійшли за обміном з різних частин території бувшого Радянського Союзу (Москви, Петербурга, Іркутська, Сиктивкара, Владивостока, Мінська, Кишинева, Душанбе, Риги і т.д., а також з Польщі, Фінляндії тощо.

На теперішній час гербарій є базою для проведення флористичних, географічних, таксономічних, анатомо-морфологічних й інших досліджень бріологічного спрямування, а також служить порівняльним матеріалом для спеціалістів інших ботанічних профілів.

1. Бачурина Г.Ф., Мельничук В.М. Флора мохів УРСР.– К.: Наук. думка, 1987. – Вип. 1. – 180 с.
2. Бачурина Г.Ф., Мельничук В.М. Флора мохів УРСР.– К.: Наук. думка, 1988. – Вип. 2. – 179 с.
3. Бачурина Г.Ф., Мельничук В.М. Флора мохів УРСР.– К.: Наук. думка, 1989. – Вип. 3. – 176 с.
4. Биосистематическая структура музейных фондов: Сборник / Гос. природ. музей АН УССР. – Львов, 1989. – 120 с. – Рукопись деп. в ВИНТИ, № 1634-В 89.
5. Каталог музейних фондів. – К.: Наук. думка, 1976. – Вип. 1. – 94 с.
6. Каталог музейних фондів. – К.: Наук. думка, 1978. – Вип. 2. – 269 с.
7. Каталог музейних фондів. – К.: Наук. думка, 1979. – Вип. 3. – 143 с.
8. Каталог музейних фондів. – К.: Наук. думка, 1985. – Вип. 5. – 116 с.
9. Каталог музейних фондів. – К.: Наук. думка, 1987. – Вип. 6. – 154 с.
10. Каталог музейних фондів. – К.: Наук. думка, 1990. – Вип. 8. – 202 с.
11. Климишин О.С. Структура і стан ботанічних фондів Державного природознавчого музею // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – 1994. – Т. 11. – С. 93-97.
12. Климишин О.С. Наукова концепція фондової роботи Державного природознавчого музею НАН України // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – 2001. – Т. 16. – С. 5-34.
13. Климишин О.С. Етапи розвитку природознавчого музею у Львові // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – 1997. – Т. 13. – С. 110-123.
14. Лазаренко А.С. Определитель листовых мхов Украины. – К.: Изд-во АН УССР, 1955. – 467 с.
15. Мельничук В.М. Лиственные мхи Западной Волыни: Автореф. дис. ... канд. биол. наук. – Львов, 1953. – 15 с.
16. Мельничук В.М. Определитель листовых мхов средней полосы и юга Европейской части СССР. – К.: Наук. думка, 1970. – 442 с.
17. Слободян М.П. Лиственные мхи Советских Карпат: Автореф. дис. ... канд. биол. наук. – Львов, 1950. – 15 с.
18. Ульчна К.О. Анализ бриофлоры Черновицкой области: Автореф. дис. ... канд. биол. наук. – Львов, 1950. – 15 с.
19. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я.П. Дідуха. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.

20. Savitska A. Bryophyta // Biodiversity of Ukraine – the information resource for Ukraine biota diversity. State Museum of Natural History, National Academy of Science of Ukraine. Published on the internet <http://dc.smnh.org/taxon/4/7/0.html>

Державний природознавчий музей НАН України, м. Львів
e-mail: trilobit6@gmail.com
e-mail: asavitska@gmail.com

Климишин А.С., Савицькая А.Г.

История формирования и современная структура бриологического гербария Государственного природоведческого музея НАН Украины

Рассмотрена история создания и формирования бриологического гербария Государственного природоведческого музея НАН Украины. Упомянуты основные коллекторы и ученые-ботаники, которые формировали основной научный фонд бриологического гербария, в том числе А.С. Лазаренко, К.А. Уличная, В.М. Мельничук, М.П. Слободян и другие. Приведен перечень образцов мохообразных, внесенных в Красную книгу Украины. Описанные редкие образцы (среди них дублеты и эксикаты) с территорий других стран, а также образцы, датированные концом 19 века.

Ключевые слова: бриологический гербарий, мохообразные, Красная книга Украины, Государственный природоведческий музей.

Klymyshyn O.S., Savytska A.G.

History of formation and modern structure of the bryological herbarium of the State Natural History Museum of the NAS of Ukraine

The history of formation of the bryological herbaria of the State Natural History Museum of the National Academy of Sciences of Ukraine is considered. Many collectors and scientists-botanists took part in the formation of the main scientific fund of the bryological herbaria, among them A. Lazarenko, K. Ulychna, V. Melnichuk, M. Slobodian and others. The article contains a list of samples of bryophytes, which are included in the Red Book of Ukraine. Rare samples (including doublets and exsiccates) are described from territories of other countries, as well as specimens dating to the end of the 19th century.

Key words: bryological herbarium, bryophytes, the Red Book of Ukraine, the State Natural History Museum.